

KOSSUTH LAJOS HAZATÉRÉSE.

Nincs olyan magyar ember, aki ne tudná, mit ünneplünk március 15-én. Tudjuk, hogy nem csak az 1848-as forradalom kitörésének napját, hanem az azt követő felemelő, majd véres eseményeket is. Mindnyájan jól ismerjük a Pilvax-kávéház, a pesti ifjak (Petőfi, Jókai, Vasvári, Irinyi stb), vagy a politikusok (Batthyány, Kossuth, Széchenyi, Deák, Szemere stb) nevét. Ha nem is tudjuk fejből, de ráismerünk a 12 pont mondataira, vagy a Nemzeti Dal verssoraira. Tudjuk, mi történt Pákozdnál, Isaszegnél, Világosnál vagy Aradnál. Ezekre mind emlékszünk, és ennél többre is, hiszen tanultuk iskolában, és később jó hazafiként meg is emlékeztünk ezekről az emberekről, helyszínekről, eseményekről, minden március idusán.

De vajon hányan vagyunk, akik az idő ködébe vesző, haló porukban hőssé vált nevek mögött a valamikori hús-vér embert, a szabadságharc elbukása után is tovább küzdő, egyszer lelkes, másszor magába roskadt embert is látja? Akit nem csak a közös ügy élvétartásának több évtizedes munkája, de a maga és családja sorsának istápolása is naponta próbára tett?

Én ezen a március 15-én annak az embernek a hosszú, hazátlan éveire és dicső hazatérésére szeretnék emlékezni, akinek az 1848-as eseményekben a sors a legnagyobb szerepet osztotta. Nem mondom el, hol és mikor született, nem megyek végig ifjúságán, és egész hosszú életútján sem. Hallottuk mi azt már mindannyian. Tudjuk azt is, hogy ha kellett, egy egész nemzetet tudott fegyverbe hívni és csatasorba állítani, s ha meg arra volt szükség, akkor egy dinasztíát tudott lesöpörni egy tollvonással a trónról. De azt talán még nem hallottuk, hogyan tudott ez az ember gyászba borítani és megríkatni egy egész országot. Ezt mesélem hát most el ezen a március 15-én.

A hősök általában nem öregszenek meg a hálás utókor emlékezetében. Megmaradnak olyan erőteljesnek, hódítónak, mint amilyenek erejük teljében voltak. Sokáig ez a szerep jutott Kossuth Lajosnak (vagy ahogy a nép nevezte, Kossuth-apánknak) is. Tudták persze, hogy ott messze idegenben közben ő is megöregedett, gesztenyeszín hajfürtjei hófehérre festődtek, de mert személyesen csak kevesen láthatták, így gondolataikban a régi daliás kormányzó úr élt tovább. A távolság miatt többnyire csak módosabb emberek látogathatták, akik nyári utazásaik sorába egy turini kirándulást is be tudtak iktatni. De azért látogatták őt kevésbé tehetősek is, akik addig rakosgatták filléreiket, míg össze nem jött az útiköltségre való. Sok öreg magyarnak, 48-as katonának volt utolsó kívánsága látni mégegyszer Kossuth Lajost, s csak azután meghalni. Akinek ez sikerült, az büszkén mesélte, hogy a Via dei Mille 22. szám alatti kétemeletes ház ajtaja (melynek első emeleti erkélye mellett a falon ma is hirdeti egy kőtábla Kossuth nevét) mindig nyitva áll a magyar zarándokok előtt. De nem volt az palota. Nem tudtak ott szállást adni az odaérkezett látogatóknak, hacsak nem volt közeli rokon vagy régi jóbarát. De nem is várta azt el senki. A legtöbb kispénzű vándornak, zarándoknak az is elegendő volt, ha elsétálhatott arrafelé, ha az utcai kispadon ülve várhatta meg türelmesen, hogy a kormányzó úr sétára induljon, s hogy ő alázattal odaköszönhessen neki, és ha lehet, 1-2 szót is válthasson az öreg turini remetével. Mert mindenki tudta, érezte, milyen sokat ér az az 1-2 szó az öreg Kossuthnak. S ha ez sikerült, már megérte az éveket tartó kuporgatás, a hosszú fárasztó út.

Az 1882-es évben Kossuth 80-ik születésnapjának közeledte sokakban felerősítette a vágyat, látni még egyszer az öreg kormányzót, „Kossuth-apánkat”, hisz ki tudja, meddig lehet még. Egy

vállalkozó kedvű pesti lapszerkesztő egész mozgalmat indított erre a pesti Művészek és Írók Körének neve alatt, amihez több százan csatlakoztak. Annyian összejöttek, hogy különvonaton indultak a nagy útra. A velencei állomásfőnök - Helfy Ignác mostohafia - pedig még két extra vasúti kocsit is rákapcsoltatott a szerelvényükre, hogy nagyobb kényelemben utazzanak. Így érkeztek meg Torinóba, ahol a Doguna Vecchria vendégfogadót töltötte meg a hölgyekkel is bőven tarkított társaság. A látogatókat Pulszky Ferenc, Kossuth régi jó barátja mutatta be. De maguk is meghatódtak a találkozástól, hiszen 33 éve nem látták egymást. Kossuth kedves, a hölgyek szerint elragadó volt ezen a napon. Ez volt élete utolsó olyan napja, amikor ilyen sok hódolója, tisztelője körében ünnepelhetett. Sorra járultak hozzá a látogatók, s ő mindenkit kedvesen, érdeklődve fogadott. Mindenki arra gondolt, hogy életében már biztosan nem lesz még egyszer ilyen kedves emberkoszorúban az öreg kormányzó. Biztosan ő maga is erre gondolt. Sokan hoztak neki ajándékot, olyat is, amit mások küldtek, akik nem tudták megtenni a hosszú utat. Az ősz hajú ünnepelt lassan elfáradt, s leült egy székre, és így nézegette tovább boldogan a körülötte csevegő vendégeket. Mindig éles szeme volt az emberek megfigyelésében, s így most is észrevette, hogy egy fiatal pár – nászutasok- csendben kisurrantak az erkélyre, s egy dísznövénybokor mögött kerestek menedéket, hogy végre egymásban is gyönyörködhesse. Aztán egyszer csak onnan is eltűntek valahová, s hogy hová s mikor, azt csak az öreg házigazda mosolygós szeme látta. Besurrantak az ő hálószobájába, melynek be volt hajtva az ajtaja, félhomályba borítva azzal a szobát. Már este 11 is elmúlt, amikor Ruttkayné, Kossuth húga megkérdezte az ünnepeltet: -Nem vagy még fáradt, Lajos bátyám? Hiszen máskor már aludni készülsz ilyenkor! – De Kossuth, arcán egy pajkos kis mosollyal csak ennyit mondott, miközben ingatta ősz fejét: - Nem, nem, ma azt akarom, hogy minden vendégem a legjobban érezze magát!

1867. június 8.-án Budán nagy pompával megkoronázták Ferenc Józsefet. A hercegprímásnak Andrássy Gyula gróf, akkori miniszterelnök segítette Ferenc Jóska fejére tenni a Szent Koronát. Az az Andrássy, akit annak idején még Kossuth küldött ki Isztambulba követnek, annak a kormánynak a nevében, amelyik akkor kimondta a Habsburg-ház trónfosztását. Az az Andrássy, akinek az arcképét akkor – sok máséval együtt – az osztrákok bitófára függesztették, így „végezték ki”. A kiegyezéssel, és ezzel a koronázással Kossuthra egy végleges, feloldhatatlan belső magány borult. Ezt már alig fokozta 1879-ben az akkor már koronás magyar király személyes óhajára az országgyűlés által meghozott úgynevezett „Lex Kossuth” törvény, mely egyértelműen őellene irányult. A törvény szerint ugyanis a jövőben minden külföldön élő magyar állampolgár köteles 10 évenként személyesen megújítani az állampolgárságát. Ez azt jelentette, hogy be kellett lépnie egy olyan konzulátusi irodába, ahol a falon az uralkodó arcképe és címere díszlik. S erre Kossuth 30 emigrációban töltött év után sem volt hajlandó.

Abban az időben vidéken még szokás volt, hogy a jóra való magyar házakban Kossuth-kép függött a falon, melyet szeptember 19.-én, a kormányzó úr születése napján szokás volt az ablakba tenni, és köréje égő gyertyákat rakni. Annak az úriháznak az ablakát, ahol nem raktak ki ilyet, gyakran beverték az emberek. Ezek a képek persze sokáig csak a délceg fiatalembert mutatták. Az öreg Kossuthról csak lassan, hosszú évek múlva terjedtek el időskori képek. Egy-egy ilyen öreg képe előtt aztán szomorúan álltak meg és méléztak el a járókelők, majd keserű szívvel kiáltottak a Kossuth napján a kivilágított utcákon mindig kéznél lévő cigányok után, s már indult is a szomorú nóta: „...ha még egyszer azt üzeni,...”. De hiába csendültek fel a Kossuth-nóták itt is, ott is minden esztendőben,

mert a turini remete azért mégiscsak öregebb lett egy esztendővel. Így érte el lassan a 90-et, majd a 91-et. Ekkor már az öregek is apjuknak tekintették, s bús-keserves szívvel énekelték országszerte, hogy „Esik eső karikára, Kossuth Lajos kalapjára, akárhány csepp esik rája, annyi áldás szálljon rája”.

1894 januárjában távirat érkezett Torinóba a függetlenségi párt tagjaitól: „Kossuth Lajos úrnak, Torino, Via dei Mille 22. Az új év küszöbén nálam egybegyűlt barátaimmal együtt szívből üdvözlöm kormányzó urat és az ég minden áldását kérem drága fejére. Justh Gyula”. Kossuth, miután elolvasta a táviratot, így szólt Ferenc fiához: „A jövő esztendőt már nem érem meg. Ez életem utolsó újesztendei jókívánsága...”. S igaza lett. Magyarországra március 4.-én érkezett az első sürgöny Kossuth betegségéről. Aztán jött több is, javulásról, majd újabb romlásról. Március 13.-án bágyadt hangon azt mondta az őt vizsgáló orvosnak: „Tudom, hogy holnapután sokan gondolnak majd rám otthon”. Pedig ekkor már minden nap szerte a világon sokan gondoltak a nagybeteg Kossuth Lajosra. Sorra érkeztek a jobbulást kívánó táviratok Amerikából, Angliából, Franciaországból, Németországból, Magyarországról. Sokan, rosszat sejtve, megindultak hazulról Torinó felé.

Március 20.-án már mindenki érezte a házban, hogy ezen az éjszakán történni fog valami: a Kossuth-ház ebédlője még este 10-kor is tele volt emberekkel. A betegszobából egyszercsak kilépett Aulich, a titkár, és intett Eötvös Károlynak: egy magyar embernek meg kell fognia a kormányzó kezét! Eötvös Károly 50 percig fogta a haldokló Kossuth jobb kezét. A balt egy rokona tartotta. Este 10 óra 50 perckor aztán Kossuth megrázkódott, hirtelen felült, mondani akart valamit, de csak egy nagy sóhajtás szakadt ki belőle. Hátrahanyatlott, de mire feje a párnát érte, halott volt. Eötvös megcsókolta a jobb kezét, felállt, s lassan átment az ebédlőbe a várakozók közé. Nem szólt, csak leült, s írni kezdte: „Mély fájdalommal jelentjük, hogy atyánk, udvardi Kossuth Lajos 1894. március 20.-án este 10 óra 50 perckor elhunyt. Kelt Torinóban, Kossuth Ferenc, Kossuth Lajos Teodor.”

Másnap már kora reggel megérkezett az első koszorú, a torinói polgármester küldte. Később megérkezett maga is tizenkét szenátora élén, mind talpig feketében. „Felhatalmazásom van, hogy Kossuth Lajos kihűlt teteme részére felajánljam az olasz Pantheont, ahol a nemzet legnagyobb fiai fekszenek” – mondta. Kossuth Ferenc megköszönte a megtisztelő ajánlatot, de kijelentette, hogy a család még nem döntött a temetés részleteiről. Valójában mindenki azt várta, hogy mi hír jön majd Magyarhonból. De onnan nem jött hír. Harmadnap aztán Helfy Ignác sürgényt küldött Justh Gyulának: „Kossuth-család óhaja, hogy Kossuth Lajos hamvai nejével és leányával együtt hazaszállíttassék. Várjuk az értesítést azonnal”. Erre meg is érkezett a pesti polgármester válasza: „Főváros ma egyhangúlag kimondta, hogy dicsőültnek... hazaszállítását óhajtja...”.

Amikor 1850. februárjában Kossuthot és családját a törökök elválasztották az emigránsok zömétől, hogy a kisázsiai Kiutahiába vigyék, akkor Kossuth a következő megindító búcsúszavakat mondta: „Az ember élete nem olyan, mint az óramű, amely ha lejár, újra húzható. Én érzem, hogy pályám végéhez közeledek.... rám Rákóczi és Thököly sorsa vár. De ti még.... megláthatjátok a haza feltámadását. Akkor majd jussak eszetekbe, s ne hagyjátok poraimat idegen földben enyészni...”.

S 1894. márciusában Pesten emlékeztek még ezekre a szavakra! Haragosan tüntetett az egyetemi ifjúság. Megostromolta a Nemzeti Színházat, majd az Operát, mert Kossuth halálhírére

nem tűztek ki rájuk gyászlobogót! A rendőrség erélyesen lépett fel ellenük. Kardlapozás, sebesültek, letartóztatások. De másnap már a Sándor utcai képviselőházat is szorongatta a tömeg. A képviselők végül megszavazták, hogy Kossuthot a nemzet saját halottjának tekintsi, s azonnal küldöttség menjen őt hazahozni!

Eközben Turinban megérkezett Umberto olasz király részvétsürgönye. Kossuth koporsóját a valdensiek gyönyörű, közeli templomában ravatalozták fel. Itt búcsúzott el tőle Turin s Olaszország, de beszédet mondott az időközben megérkezett magyar küldöttség néhány tagja is. Este 10-kor aztán elindult Kossuth Lajos vonata Magyarhon felé. Amerre olasz területen elhaladt, az állomások gyászlobogóval díszítve fogadták. Azon az osztrák szakaszon, amin át kellett menniük, az állomások és települések közönyös álmukat aludták. Reggel 5 órakor érkezett a Kossuth-vonat a magyar határhoz. Itt megálltak, s Kossuth Ferenc rövid, érzelmeiktől fűtött beszédet mondott. A környék lakossága már előző este óta kint volt a sínek mellett, várták a vonatot. Zászlók és alakjuk csak lassan kezdett kibontakozni a hajnali szürkületből. Amikor meglátták a feketébe burkolt, fehér kereszttel jelzett vasúti kocsit, mind térdre ereszkedett. Egy öreg parasztember, volt 48-as honvéd, kezében nemzetiszín zászlóval Kossuth Ferenc mellé lépett. Kossuth fia kivette a zászlót a kezéből, magasra emelte, s ezt mondta: „E nagy pillanatban, midőn atyám forrón szeretett hazája földjére lépek, nem tehetek mást, mint megcsókolom e szent színeket viselő zászlót!” A mozdony halkán jelzett, az utasok visszaszálltak, s a tavaszi hajnalban a vonat csendben elindult a térdeplő, imádkozó, síró, Kossuth-nótát éneklő nép között. S így volt ez végig az úton, amerre csak elhaladtak. A sínek mentén térdeplő, síró, éneklő emberek tömege, harangok zúgása, az állomásokon gyászba öltözött küldöttségek, őszhajú, fekete ruhás öreg urak és honvédek, de az ifjúság is, az is ott volt mindenütt! Az egész ország ifjúsága kivonult. Minden vidék a legjobb szónokát küldte, s a tömeg ösztönösen is úgy állt fel mindenütt, hogy a legszebbek, a „Kossuth-arcúak” kerüljenek előre, őket lássa elsőnek a kormányzó úr koporsója, s a két hazatérő Kossuth-fiú! Tízezrek szorongtak a nagyobb állomásokon! Zúgott a Szózat, a Himnusz, a Kossuth-nóta mindenfelé. Egy egész ország sírt, imádkozott és énekelt, amerre a kormányzó úr vonata elhaladt. Ezen a napon akár újrakezdhetjük volna 48-at, olyan egységben állt újra az ország! Nagykanizsa, végig a falvak, a Balaton-part, Szent-György, Boglár, Siófok, Lepsény, Polgárdi, mind-mind zúgtak a „Ne sírj, ne sírj Kossuth Lajos” nótától, s közben mind zokogott... Fehérváron, ahová du.1-kor futottak be, 20 ezer ember várta a kormányzó urat az állomáson! Kossuth Ferenc levett kalappal szónokolt a vonatlépcsőn: „Hajdan itt királyokat koronáztak, ma e ravatalt koszorúzzák... nagyobb értéke van e koszorúknak, mint a rossz fejre tett koronának...”. Fél négy volt, mire a vonat befutott a Nyugati pályaudvarra. Budapest történelmében még sosem volt olyan győzedelmes bevonulás, mint Kossuth Lajos koporsójáé! Az utcákon olyan tömeg, hogy a rendőrök mellett tűzoltók, diákegyesületek is kordont vontak, hogy vigyázzák a rendet. A gyászmenetnek se vége, se hossza. A Körúton haladtak az Oktogonig, tovább az Andrássy úton, a Károly-körúton balra, el egészen a Nemzeti Múzeumig, ahol a ravatalozás készült. Hihetetlenül nagy volt a tömeg, az ünnepélyesség, a fennkölt hangulat! Zúgtak a harangok, zászlók lobogtak, mindenfelé koszorúk, virágok. Amerre elhaladt a koporsó, hangos volt a sírás, könnyes minden szem.

Ezen a március végi estén a Kossuth-ravatal mellett egy különös természeti tünemény is elbűvölte, zavarba hozta az utcákon, tereken, Duna-parton, hidakon, Gellért-hegyen csoportokba

verődött embereket. Észak felé az égbolt narancssárgára változott, szokatlan „északi -fény” borította be az eget. –Égi jel? – tanakodtak az emberek, s borzongva húzták össze mellükön a kabátot.

A Nemzeti Múzeumban felállított ravatalnál az akkor 69 esztendő Jókai is beszédet mondott. Az öreg író-óriás ezen a napon érte el élete legnagyobb sikerét azzal a ¾ órás hatalmas erejű beszéddel, melynek darabjait pedig nem is nagyon hallhatták a gyászolók. Mert bár erős hangon kezdte az írófejedelem, de ahogy haladt, úgy egyre többször elcsuklott a hangja, s végül könnybe borulva, alig érthetően fejezte volna be beszédét. De a két Kossuth-fiú ott állt az oldalán, s amikor rogyadozni, sírni kezdett, ők tartották, ölelték s csókolták a vén embert. Ettől aztán kicsit erőre kapott, s így valahogy mégis befejezte beszédét.

Amerre a temető felé tervezett útvonal volt, százezrek szállták meg az utcákat. A menet a múzeumtól indulva megkerülte szinte az akkori fél várost. Végigmentek a Károly-körúton, Andrassy úton, Teréz körúton, Erzsébet körúton, Kerepesi úton (mai Kossuth L. út) egészen a temetőig. Ezek és ezek lógtak vagy ültek végig a háztetőkön, férfiak, asszonyok, gyerekek, székeken a magasabb kirakatu boltokban, a fákon, a lámpavasakon, száz és száz falnak támasztott létrán, és hullámozott a tömeg a járdákon, az utakon.

Április másodika volt, hétfő, ragyogó tavaszi nap. A fák már rügyeztek. Ilyen díszítéssel indult el a gyászmenet. Hosszú sorban mentek a gyászkocsik, csak a koszorúkat 18 kocsi vitte. Legalább kétezer koszorút. Mögöttük egy 48-as vén honvéd, kezében egyszerű fejfával, rajta egyszerű írás: „Kossuth Lajos. Élt 92 évet.” Meg-megroggyant az öreg, de ha reszketegen is, ha zokogva is, de vitte a keresztet. Mögötte öreg honvédek és egyetemi ifjak lépdeltek a koporsót vivő kocsi két oldalán. Amögött a két Kossuth-fiú lépdelt. Majd a képviselőház, a főrendi ház képviselői, az egri érsek, püspökök kara, grófok, hírességek hosszú sora. Amerre elhaladtak, indult a Kossuth-nóta, hullámozott a sírás. A gyerekek rémült szemmel bámulták az apák belső zokogástól rángó arcát: nem láttak még ilyet soha, az anyák patakozó könnyeit, és ettől maguk is keserves sírásra fakadtak. Ha a tömegben egymás mellé sodródtak az addig egymást gyűlölők, most kezet fogtak, s megölelték egymást. Amikor a Bazilikához értek, megszólalt a legnagyobb harang, a György is. Ott is tömeg a tetőn. Ők kezdték énekelni a Himnuszt, amit aztán a lenti tömeg is átvett. Az akkori főváros legszebb utcája, az Andrassy-út zsúfolva fekete emberekkel és gyászlobogókkal. Dél lett, mire a menet az Oktogonig ért. Dél volt, de Budapesten aznap senki se ebédelt délben. Mindenki Kossuth Lajos temetésén volt. Áradt a tömeg, követte a koporsót, olyan volt az egész, mintha az egész várost elvarázsolták volna. Délután 1 órára értek a Keleti pályaudvar elé, s onnan már nincs messze a temető.

A meghirdetett szónoklatok szépek voltak, de visszafogottak, egyik se merte kimondani Kossuth Lajos igazságát. Hanem a végén odalépett a koporsóhoz Rákosi Viktor író, s térdet hajtva, szívből megcsókolta azt! A sokadalom rögtön megérezte, hogy ez volt az első őszinte cselekedet, s özönlni kezdtek, hogy ők is búcsúzhassanak egy utolsó csókkal Kossuth Lajostól. Ezer és ezer ember követte Rákosi Viktor példáját, s később többet beszéltek erről az egyetlen csókról, mint az összes gyászbeszédről. Délután 2 óra 30 perc volt, amikor a koporsót végül a sírba bocsátották, s a fekete, síró tömeg oszladozni kezdett.

Két különösen nagy temetés esett meg fennállása alatt az Osztrák-Magyar Monarchiában. Kossuth Lajos, és Ferenc József temetése. A császár és király 22 évvel élte túl a kormányzó urat. A bécsi temetés a lehető legnagyobb királyi pompával volt megrendezve és kivitelezve. Utoljára mutatta itt meg Bécs a csillogását a világnak. Mégis, sokaknak jutott eszébe akkor Kossuth Lajos temetése. Mert bár Kossuth pesti temetésén nem volt annyi pompa és csillogás, de annál több volt az őszinte gyászoló, a szívből fakadó sírás, szomorú sóhajtás. Kossuth temetésén hívatlanul is ott volt egy egész ország. A fényes császáren többnyire csak a meghívottak pompáztak. Hiába, a történelem gyorsan ítél. Már a temetésen elkezd.

Hát így volt, így történt. Így ment haza az emigrációból Kossuth apánk. S egyszer, egy március 15.-én már ezt a történetet is el kellett mondanunk egymásnak.

oooooooooooooooooooo

(Jókai Mór és Krúdy Gyula nyomán).

ooooo

Albert László / ozora1949@hotmail.com / 2016feb29.